
A tankötelezettség múltja, jelene és jövője

Kazuska Melinda*

Bevezetés

A tankötelezettség kérdése – elsősorban annak felső határa – a közoktatás folyamatban lévő reformja miatt vált ismét népszerű vitatémává. Leginkább ez indokolja tanulmányom megszületésének időszerűségét is, melyben a tankötelezettség kérdéskörével kívánok foglalkozni. Joggal vetődhet fel a kérdés: miért is olyan jelentős a tankötelezettség? Miért is van egyáltalán szükség erre? Az oktatás nemcsak az egyén magánügye, hanem közügy is, melynek célja a közösség életminőségének javítása, ezen keresztül pedig az állami szociális ellátórendszerben lévők számának a csökkenése, a munkaerőpiac igényeinek a kielégítése megfelelő képességekkel rendelkező szakemberekkel, valamint végső soron a gazdaság fejlődése. Mindennek megvalósulását szolgálja a tankötelezettség, mely eszközként szolgál a cél elérése érdekében.

Jelen tanulmányomban átfogó képet szeretnék adni a tankötelezettség kialakulásának előzményeiről, okairól, a magyarországi fejlődéséről, a jelenleg még hatályos szabályozásról, valamint fel szeretném vázolni a tankötelezettség jövőképét a 2012. szeptember 1-től fokozatosan hatályba lépő új jogszabály¹ alapján.

1. Az oktatáshoz való jog és a tankötelezettség az Alaptörvényben

A tankötelezettség történeti áttekintését megelőzően szükségét érzem annak, hogy néhány szót szóljak az oktatáshoz való jogról, egyrészt, mert az szorosan kapcsolódik a tankötelezettség intézményéhez, másrészt, érdemes megvizsgálni a 2012. január 1-jén hatályba lépő új alkotmányos szabályokat.

Az oktatáshoz való jog fontos helyet foglal el az emberi jogok sorában. Mindezt igazolja, hogy az idővel egyre táguló oktatáshoz való jog a II. világháborút követően nemzetközi dokumentumokban² is megjelent.³ Ma pedig szinte

* PhD-hallgató, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Alkotmányjogi Tanszék.

¹ 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről (a továbbiakban Köznev. tv.)

² Ld. Pl. Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről (1950) I. kiegészítő jegyzőkönyve, 2. cikk; Gazdasági, szociális, kulturális jogok nemzetközi egyezségokmánya (1966) 13. cikk; Gyermekek jogairól szóló egyezmény (1989) 28. cikk.

valamennyi állam alkotmányában deklarálva van. Magyarország Alaptörvénye⁴ a XI. cikkben rögzíti. Kimondja, hogy minden magyar állampolgárnak joga van a művelődéshez, melyet a magyar állam „a közművelődés kiterjesztésével és általánossá tételével, az ingyenes és kötelező alapfokú, az ingyenes és mindenki számára hozzáférhető középfokú, valamint a képességei alapján mindenki számára hozzáférhető felsőfokú oktatással, továbbá az oktatásban részesülők törvényben meghatározottak szerinti anyagi támogatásával biztosítja”.⁵ A korábbi alkotmányos szabályokhoz⁶ képest az Alaptörvény változást csak a középfokú oktatás tekintetében hozott. A képességei alapján mindenki számára hozzáférhető középfokú oktatás helyett az ingyenes és mindenki számára hozzáférhető középfokú oktatás elvét rögzíti. E szabályozást tekinthetjük pozitív előrelépésnek a tekintetben, hogy mindenki előtt – függetlenül a képességeitől – megnyitja a középfokú oktatás kapuját. Ezt a vélemény látszik alátámasztani az Alaptörvény indokolása is, mely szerint így kívánják biztosítani a korlátozásmentesen hozzáférhető középfokú oktatást. Véleményem szerint, ez a gyakorlatban nem fog eredményezni semmilyen változást sem, mindezt igazolja a 2011. évi CXC. törvény a nemzeti köznevelésről, mely kifejezetten tartalmaz arra vonatkozó rendelkezéseket, hogy mi a teendő akkor, ha a tanköteles korú gyermek nem nyer felvételt egyetlen középfokú oktatási intézménybe sem.⁷ Úgy gondolom, mindenféleképpen értelmezésre szoruló kérdéssről van szó.

Az oktatáshoz való jog első ránézésre úgy tűnhet, mintha csak az állam számára jelentene kötelezettséget (intézményfenntartói kötelezettség), az állampolgárokat pedig kizárólag jogosultságok illetnék meg e tekintetben. Ez azonban nincs így. Az oktatásban való részvétel nem csupán jogosultságként, hanem kötelezettségként is megjelenik.⁸ Az Alkotmány állampolgári kötelességként fogalmazta meg, hogy „a Magyar Köztársaságban a szülők, gondviselők kötelesek kiskorú gyermekük taníttatásáról gondoskodni.”⁹ Az Alkotmány e rendelkezése a tankötelezettség alapvető szabályát tartalmazta. Az Alaptörvény már nem ezt a módszert alkalmazza. Rögzítésre kerül ugyan e szülői kötelezettség, hiszen kimondja, hogy a szülők kötelesek kiskorú gyermekükről gondoskodni, és ez magában foglalja a gyermek taníttatását is,¹⁰ de önállóan az állampolgári kötelezettségeknél már nem jelenik meg. Ez a lényegen azonban nem változtat, ugyanúgy benne foglalják az Alaptörvényben a tankötelezettség, mint a szülőt terhelő kötelezettség.

Érdekes kérdés, hogy valójában kit kell meghatározni a tankötelezettség kötelezettjeként. A gyakorlatban a kötelezettség a gyermeké, ugyanis neki kell nap mint nap iskolába járnia, részt venni a tanórákon és egyéb foglalkozásokon. A jelenleg még hatályos közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény is ezt rögzíti,

³ Weller Mónika: *Az oktatáshoz való jog a nemzetközi jogban*, Acta Humana, 1994/17. 7. o.

⁴ Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) (a továbbiakban Alaptörvény)

⁵ Alaptörvény XI. cikk (2) bek.

⁶ 1949. évi XX. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmányáról 70/F. § (a továbbiakban Alkotmány)

⁷ Köznev. tv. 14. § (2) bek.

⁸ 214/B/ 2003. AB határozat

⁹ Alkotmány 70/J. §

¹⁰ Alaptörvény XVI. cikk (3) bek.

hogyan a Magyar Köztársaságban minden gyermek tanköteles, melyet a szülő választása alapján iskolába járással vagy magántanulóként teljesíthet.¹¹ A Köznev. tv. is ezt a koncepciót fogja követni, amikor kimondja, hogy „Magyarországon minden gyermek köteles az intézményes nevelés-oktatásban részt venni, tankötelezettségét teljesíteni”.¹² Mindezekkel ellentétben mind a régi, mind az új alkotmány valójában a szülő kötelezettségeként rögzíti a tankötelezettség teljesítését. Ennek egyértelmű oka van, a gyermek tankötelezettsége teljesítésének kieszközlése a szülői felügyeletből eredően a szülőt terheli.¹³ A gyermek cselekvőképességének hiánya miatt az állam a szülővel szemben fog kényszerítést alkalmazni, ha a gyermek nem teljesíti a kötelezettségét. Az alkotmányos kötelezettség kikényszeríthetőségének alapja, hogy az alapfokú oktatás elmaradása súlyos, később be nem hozható hátrányt eredményez a gyermek számára, ennek következménye pedig közvetetten az államra is kihat. Ennek felismerése vezetett el lényegében a tankötelezettség kialakulásához.

2. A tankötelezettség kialakulása

A tankötelezettség bizonyos életkorú gyermekek kötelező részvételét jelenti az adott állam oktatási rendszerében. Érdekes, hogy míg az oktatás, az iskolák története igen régmúlta tekint vissza – feltéve, ha ez alatt nem kizárólag a modern tömegoktatási rendszert értjük¹⁴ –, addig a tankötelezettség, az iskolalátogatás kötelezettsége csak a XVIII. század terméke. Elsőként I. Frigyes Vilmos porosz király vezette be az általános tankötelezettséget 1717-ben.¹⁵

A modern tömegoktatási rendszerek XVIII-XIX. századi kialakulásáig az oktatás terén az egyház játszotta a vezető szerepet, és az iskola –, melynek szervezeti felépítése leginkább az egyházi szervezetrendszerhez igazodott – nagyon sokáig az egyházi személyek táptalajaként funkcionált. Az állam csak fokozatosan vette át az egyház szerepét. Kezdetben csak beavatkozott, és kötelező szabályokat írt elő a továbbra is az egyház által fenntartott iskolák számára, majd sor került az oktatási terület egészét átfogó oktatási törvények kibocsátására,¹⁶ utolsó lépésként pedig az oktatási intézmények állami fenntartásba vételére.

A tankötelezettség eszmei háttere a felvilágosodásban gyökerezik. A „merj a magad értelmére támaszkodni” elvvel áthatott irányzat fontos szerepet tulajdonított a tankötelezettségnek. Célját abban határozták meg, hogy a rendszeres iskolalátogatásnak köszönhetően kialakul a nép racionális gondolkodása, az, hogy cselekedeteit ne érzelmek, hitek, babonák vezéreljék,

¹¹ 1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról 6. § (1) bek. (a továbbiakban Közokt. tv.)

¹² Köznev. tv. 45. § (1) bek.

¹³ Petrik Ferenc (szerk.): *Alkotmány a gyakorlatban*, HVG-Orac Lap- és Közlönykiadó Kft., Budapest, 2009. 560/8. o.

¹⁴ A modern tömegoktatási rendszer a XVIII-XIX. század folyamán alakult ki. Legfőbb sajátosságuk, hogy az államnak már meghatározó szerepe van az oktatás területén, és országos érvényű szabályokkal befolyásolják annak működését.

¹⁵ Istenes Mónika – Péceli Melinda: Tankötelezettségi korhatárok nemzetközi összehasonlításban. *Iskolakultúra*, 2010/4. 3. o.

¹⁶ Halász Gábor: *Az oktatási rendszer*, Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 2001. 56. o.

hanem az ésszerűség. A kötelező és ráción alapuló népoktatással elérhetőnek vélték a társadalmi egyenlőség megvalósítását.¹⁷ A felvilágosodás gondolkodói közül Helvetius például úgy gondolta, hogy az ész, az erény és a tehetség a neveléstől függ, ez a kulcsa az ember boldogulásának. Ebből vezette le, hogy a nemzetek boldogulásának is a nevelés a záloga, melynek szervezeti kereteit és tartalmát az államnak a joga és kötelezettsége meghatározni.¹⁸ A felvilágosodás gondolkodói és követői nagy reményeket fűztek az általános műveltség mindenki számára való biztosításához, ettől várták ugyanis az ember értelmi képességeinek kiteljesedését, a magasabb műveltségi szint elérését.

A tankötelezettség eszmei gyökerein túl szólni kell annak gazdasági, gyakorlati gyökereiről is. Bizonyos foglalkozások, mesterségek űzéséhez mindig is szükség volt az alapvető ismeretek elsajátításához (például betűk, számok ismerete). Jól mutatják ezt a hazánkban talált a XV-XVI. századi iparosmesterektől fennmaradt írásos emlékek is, melyek azt bizonyítják, hogy a főbb céhekben elengedhetetlen volt az elemi ismeretek-készségek tudása. Egyes iparágakban lehetetlen volt a termék elkészítése a betűk, számok ismerete, tervrajzok, jegyzetek összeállítása, számolási-mérési műveletek nélkül. Mindez pedig közrejátszott abban, hogy egy szűk réteg, a kézműves mesterek körében kialakult az olvasás iránti igény.¹⁹ A céhek kialakulásától jóval nagyobb hatást gyakorolt az emberek műveltségére az ipari forradalom, hiszen annak vívmányai már nem csak egy szűk kört érintettek. Az ipari forradalom és az azt követő tudományos-technikai fejlődés alapjaiban változtatta meg az emberek életét és a felgyorsuló gazdasági fejlődés nagymértékben hozzájárult a tankötelezettség kialakulásához. Mindez azzal magyarázható, hogy az egyre fejlettebb eszközök és eljárások alkalmazása már szinte minden munkástól bizonyos minimális ismereteket követelt meg. A gazdasági fejlődés kulcsa is az új technikák működtetése lett, amelyhez az államnak igen erős igénye fűződött. A filozófiai áramlatok mellett, a gazdasági okok sarkallták leginkább azon állami intézkedések kibocsátását, melyek a gyermek kötelező oktatását írták elő. Az abszolutizmus termékeként megjelenő tankötelezettséggel tehát az államok elsődleges célja a nemzet megerősítése, valamint gazdaságának megerősítése, növelése volt. Ez az elsődleges indoka annak, hogy az állam részéről megjelent az egyház által fenntartott iskolák életébe való beavatkozás, valamint az intézmény állítási és fenntartási igénye.

3. A tankötelezettség története Magyarországon

3.1. A tankötelezettség előzményei 1867 előtt. A tankötelezettség alapjait vélhetjük felfedezni abban, hogy az egyház berkeiben a XVI. században elterjedt az a nézet, hogy az iskola a mindenkire kiterjedő szocializációs színhely is egyben. A tankötelezettség ősforrásaként tekinthetünk azokra az egyházi oktatásügyi

¹⁷ Sáska Géza: *Az elvi és az empirikus nép érdeke. A tankötelezettség és a rejtett tanterv*, Iskolakultúra, 2002/12. 48. o.

¹⁸ Pukánszky Béla – Németh András: *Neveléstörténet*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1997. 254. o.

¹⁹ Mészáros István – Németh András – Pukánszky Béla: *Neveléstörténet. Bevezetés a pedagógia és az iskoláztatás történetébe*, Osiris Kiadó, Budapest, 2005. 271. o.

szabályokra, amelyek a minden hívőre kiterjedő hittanoktatás kötelezettségét írták elő. Ez lehetett az egyik indoka annak, hogy az állam egyenlőre nem kötelezte polgárait, hogy gyermekeiket iskolába járassák.²⁰ Az állam iskoláztatási igényének erősödését mutatja az 1723. évi CV. törvénycikk, mely a vármegye feladatául szabta, hogy a gyermekük nevelésével nem törődő szülőket és gyámokat megintsék. Mindemellett a vármegyék hatáskörébe utalta az iskolakötelezettség idejének megállapítását.

Hazánkban az egyházak által működtetett iskolák életébe történő első igazi beavatkozásra az 1777-ben rendeleti úton bevezetett Ratio Educationis-sal került sor, amikor Mária Terézia királyi felségjognak nyilvánította a magyar iskolaügyről való rendelkezést. Érdekessége az intézkedésnek, hogy ebben az időszakban egyetlen állami iskola sem működött, így ezen állami szabályok kizárólag az egyházi fenntartású iskolák belső életét határozták meg úgy, hogy anyagi támogatást egyáltalán nem kívánt biztosítani a rendelkezések megvalósításához. Tankötelezettségre vonatkozó igazi szabályokat nem tartalmazott, de alapvető szinten rögzítette, hogy a „nevelésügy az állampolgárok, illetőleg a lakosok mindegyik rétegét érinti”.²¹ A későbbiekben, II. József már szigorú szankció terhe mellett kötelezte a szülőket, hogy 6-11 éves gyermekeiket iskolába járassák.²²

Az iskolaügyi igazgatás következő állomása a II. Ratio Educationis-ként emlegetett, I. Ferenc által 1806-ban kibocsátott tanügyi rendelet, amely csak a katolikus iskolákra nézve volt kötelező. A 11. §-a hangsúlyozta minden gyermek elemi oktatásának szükségességét és azt, hogy „minden fiataalt, mindkét nemből, a hatodik évtől kezdve – vagy a jobb értelmi képességűeket már korábban az iskolákba küldjenek; azok pedig, akik betegeskedésük miatt gyakrabban távol maradni kényszerültek, tizenkét éves korukig tanulni kötelezzék.”²³ A rendelet büntetést – alacsonyabb helyzetű szülőkkal szemben testi fenyítést – helyezett kilátásba azon szülőkkal szemben, akik felszólítás ellenére sem jártatták gyermekeiket iskolába.

Az 1845. évi helytartótanácsi rendelet Magyarország elemi tanodáinak szabályai szerint már pénzbüntetéssel volt sújtható a szülő, ha nem járatta gyermekét iskolába. A tankötelezettség terén előrelépést hozott: kötelezővé tette a 6-12 éves korú gyermekek számára az alsó elemi iskola két osztályának elvégzését.

A magyar tanigazgatás területén az igazi áttörést az Eötvös József által 1848. július 24-én az Országgyűlés elé terjesztett népoktatási törvényjavaslat elfogadása jelentette volna. Ez lett volna ugyanis az oktatás terén az első magyar országgyűlés által elfogadott törvény. Eötvös József igen fontos szerepet tulajdonított a műveltség terjesztésének. Véleménye szerint ez az egyik kulcs a nemzet jövőjének felvirágoztatásához: az áprilisi törvényekben megfogalmazott szabadság és egyenlőség csak a műveltség megszerzésével és terjedésével valósítható meg. Mindemellett a javaslat országgyűlési vitáján is következetesen

²⁰ Nagy Péter Tibor: *Az iskolalátogatási és iskolaszervezési kényszer formaváltozásai*, Educatio, 1999/ 4. szám. 754. o.

²¹ Mészáros István: *Ratio Educationis*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1981. 18. o.

²² *Uo.* 756. o.

²³ *Uo.* 235. o.

kiállt. „Nevelés nélkül az egyenlőség semmi; nem egyéb, mint pusztá szó; a nevelés az, mi által az alsóbb néposztálybeliek az állam által nekik adott jogok élvezetére képessé tételnek.”²⁴ Ennek eszközeként tekintett a tankötelezettségre, mely lényeges pontját képezte javaslatának: kötelezővé tette volna az iskolába járást fiúknál 6-12, lányoknál 6-10 éves korig.²⁵ Ennek teljesítését segítette volna az oktatás ingyenessége. A hosszú parlamenti vitát követően a javaslatból nem lett törvény, a felsőház ugyanis levette a napirendről a „hon aggasztó körülményei” miatt.

A forradalom bukása után a bécsi udvar a központosító abszolútizmus politikáját követve 1849. október 9-én kiadott rendeletben szabályozta a magyar iskolaügyet. Elvi élel mondta ki, hogy minden gyermeknek részesülnie kell oktatásban. Ennek megvalósítása érdekében szigorúan ellenőrizték a 6-12 éves gyermekek tankötelezettségét: szükség esetén akár csendőrrel vitették a gyermeket iskolába, valamint súlyos pénzbüntetést szabtak ki a szülőkre, ha a gyermeket nem járt iskolába.²⁶

Az 1855. április 25-én kiadott rendelet, amely Thun Leó birodalmi kultuszminiszter nevéhez kötődik, elvileg kimondta a 6-12 éves gyermekek tankötelezettségét, de gyakorlati érvényesülését nem támogatta. Ennek, és a Bach-rendszer további kedvezőtlen rendelkezéseinek köszönhetően az iskolába járó gyermekek száma 100 000 fővel esett vissza 1859 és 1863 között.²⁷

3.2. Az első népoktatási törvény: 1868. évi XXXVIII. törvénycikk. A kiegyezést követően Eötvös József ismét lehetőséget kapott az újonnan megalakuló kormány vallás- és közoktatási minisztereként, hogy véghezvigye közoktatási reformjait. Mindez időszerű is volt az oktatás alacsony fokú hatékonysága miatt. Az Eötvös-féle felfogás – a közoktatás az egyéni szabadságra alapozott polgári társadalom és az alkotmányos államrend megteremtésének alapvető feltétele és eszköze – mit sem változott 1848 óta. Mindezt igazolja, hogy a törvény rögtön az elején rögzíti a tankötelezettséget, s ennek ellentételezéseként pedig a tanszabadságot, mely azt a lehetőséget biztosítja a szülőknek, hogy gyermekeiket „háznál, vagy bármely vallású magán és nyilvános intézetekben, úgyszintén más helységben levő tanintézetben”²⁸ neveltessék. Rögzíti, hogy a tankötelezettség a szülőket és a gyámokat egyaránt kötelezi, és kötelesek a gyermekeket 6. életévük betöltésétől 12., illetve 15. éves korukig nyilvános iskolába járatni.²⁹ A 6-12 éves gyermekek mindennapi iskolába; míg a 12. életévüket betöltötték, akik a mindennapi iskola mind a hat évfolyamát befejezték, ismétlő iskolába voltak kötelesek járni. Meghatározta azon személyi kört is, akikre nem vonatkozott ez a kötelezettség: a testileg vagy szellemileg gyenge gyermekek, akiket a tiszti orvos felmentett e kötelezettség alól, a fertőző- vagy

²⁴ Felkai László: *Eötvös József közoktatásügyi tevékenysége*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979. 48. o.

²⁵ *Uo.* 84. o.

²⁶ Mészáros – Németh – Pukánszky: i.m. 303. o.

²⁷ Felkai: i.m. 148. o.

²⁸ 1868. évi XXXVIII. törvénycikk a népiskolai közoktatás tárgyában 6. §

²⁹ 1868. évi XXXVIII. törvénycikk a népiskolai közoktatás tárgyában 1. §

elmebetegségben szenvedő, valamint a „taníthatatlan tompa elméjű” gyermekeknek nem kellett iskolába járniuk.³⁰

A tankötelezettség biztosítása érdekében egymásra épülő szankciórendszert határozott meg. A gyermekét visszatartó szülőt, illetve gyámot először csak figyelmeztetni kellett, ezt követően 50 korona, 1 forint, majd 2 forint, végül pedig 4 forint összegű pénzbírságra kellett büntetni, végső esetben pedig gyám kirendelését kellett kezdeményezni.

A tankötelezettség teljesítését könnyítette volna meg az ingyenes oktatás. Ez az Eötvös-féle elképzelés csak részlegesen valósult meg: a rászoruló gyermekek mentesültek csak a tandíj alól. Az ingyenes oktatás végül az 1908. évi XLVI. törvénycikkkel valósult meg.

A törvény érdeme nemcsak az általános tankötelezettség bevezetése volt –, mellyel megelőztünk olyan „nagy kulturális hagyományokkal rendelkező országokat, mint Ausztria, Anglia és Franciaország”³¹ – hanem a népoktatás átfogó rendezése. Ezen belül például az iskolaállítás jogának és kötelezettségének, az oktatás tartalmának, valamint tárgyi és személyi feltételeinek meghatározása, az ellenőrzés és a felügyelet szabályainak kijelölése.

A törvény elfogadása csak a munka kezdete volt, végrehajtása érdekében sorra születtek a különféle rendeletek. A szabályozás megvalósítását értékelve, 1871-ben született meg egy jelentés³² az Országgyűlés felé, amely számos hiányosságra mutatott rá. A tankötelezettség terén a következő lehangoló adatokat tartalmazta: a tankötelesek 48%-a, azaz 2 284 741 gyermek közül 1 152 115 járt iskolába, amely messze a nyugat-európai átlag alatt maradt.³³

3.3. A tankötelezettség alakulása 1918 és 1945 között. Az 1868. évi törvény tankötelezettségre vonatkozó szabályai egészen 1918-ig hatályban maradtak, ekkor emelték fel az iskolakötelezettség felső határát 14 évre.³⁴ A gyakorlatban azonban a politikai helyzet miatt nem került alkalmazásra. A Tanácsköztársaság idején is számos közoktatási reformjavaslat fogalmazódott meg. A tervek között a legmagasabb tankötelezettségi korhatár a 18. életév volt.³⁵ A tankötelezettség megszegőivel szemben pedig szigorúan kívánták fellépni. Végrehajtását más eszközzel is elő kívánták segíteni: ingyenessé tették az oktatást.³⁶ A Tanácsköztársaság bukása miatt mindez csak terv szintjén maradt.

A tankötelezettség kérdése a későbbiekben sem került le a napirendről. Az iskoláztatási kötelezettség teljesítésének biztosításáról szóló 1921. évi XXX. törvénycikk jól példázza ezt. A törvény kilenc évben határozta meg a tankötelezettséget: a hat évig tartó elemi oktatást, ezt követte, ha a gyermek más

³⁰ 1868. évi XXXVIII. törvénycikk a népiskolai közoktatás tárgyában 2. §

³¹ Koren István: *A kötelező népoktatás megvalósítása*. In: Arató Ferenc (szerk.): *100 éves a kötelező népoktatás*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1968. 49. o.

³² A vallás- és oktatásügyi miniszternek az Országgyűlés elé terjesztett jelentése a népiskolai közoktatás állapotáról 1870-ben.

³³ Felkai: i.m. 235. o.

³⁴ Mészáros – Németh – Pukánszky: i.m. 317. o.

³⁵ Kóte Sándor: *A Tanácsköztársaság közoktatáspolitikai és pedagógiai törekvései*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1979. 72. o.

³⁶ *Uo.* 85. o.

intézményben nem tanult tovább, a kötelező három éves továbbképző népiskola. A tankötelezettség teljesítését a népiskola tényleges elvégzéséhez kötötte, ennek érdekében a kötelezettség akár két évvel meghosszabbítható volt.³⁷ A jogszabály szigorú jogkövetkezményeket helyezett kilátásba, és lehetővé tette az egyre növekvő összegű pénzbírság elzárásra történő átváltoztatását is.

A két világháború közötti oktatásreform kiemelkedő alakja, Klebelsberg Kunó 1929-re készítette el a nyolcosztályos népiskolák felállításáról szóló javaslatát, amely végül a világgazdasági válság következtében 1940-ig háttérbe szorult. Ekkor fogadták el az 1940. évi XX. törvényt az iskolai kötelezettségről és a nyolcosztályos népiskoláról. A kilenc iskolai tanéven át tartó tankötelezettség a 6. életév betöltésével kezdődött. Ez nyolc tanéven át mindennapi népiskolai oktatást, valamint hat tanévi népiskolai- és két évi mezőgazdasági népiskolai oktatást jelentett, a kilencedik évben gyakorlati gazdasági képzéssel megtoldva.³⁸

3.4. A tankötelezettség szabályozása 1945 után. A II. világháborút követően, 1945-ben született miniszterelnöki rendelet³⁹ a 6-14 éves korig tartó tankötelezettségről, valamint a korábbi nyolcosztályos népiskolák általános iskolává nevezéséről.⁴⁰

A tankötelezettség tartamát érintő változást az 1951. évi 15. törvényerejű rendelet eredményezett: minden gyermek köteles 6. életévének betöltését követően 8 éven át megszakítás nélkül általános iskolai tanulmányokat folytatni.⁴¹ A jogszabály deklarálta az oktatás teljes ingyenességét, melynek értelmében a tanulóktól semmilyen díjat (beíratási díj, tandíj) nem lehetett kérni. Néhány évvel később ismét sor került a tankötelezettség felemelésére: az 1959. évi 29. törvényerejű rendelettel került módosításra a korábbi jogszabály, melynek értelmében már 9 éven át kellett megszakítás nélkül iskolába járnia a gyermeknek.

A tankötelezettséget az 1961. évi III. törvény szabályozta újra. Eszerint a tankötelezettség a gyermek 6. életévének betöltését követő szeptember 1. napjával kezdődik, és az általános iskola sikeres befejezéséig, legkésőbb annak a tanévnek a végéig tart, amelyben betölti a 16. életévét.⁴² Ezzel a szabályozással a hangsúly az általános iskolai végzettség megszerzésére került, s a 16 éves korig tartó tankötelezettség valójában azokra terjedt ki, akiknek nem sikerült 8 év alatt befejezni az általános iskolát.

Újabb változásokat a tankötelezettség terén csak az oktatásról szóló 1985. évi I. törvény hozott. A gyermek attól a naptári évtől vált tankötelessé, amelyben a hatodik életévét egy külön meghatározott időpontig betöltötte, mindemellett figyelembe kellett venni a gyermek fejlettségét is, vagyis az iskolaérettséget. A tankötelezettség annak a tanévnek a végéig tartott, amelyben a gyermek betöltötte a 16. életévét. Ez szükség esetén legfeljebb a 18. életév betöltéséig

³⁷ 1921. évi XXX. törvénycikk az iskoláztatási kötelesség teljesítésének biztosításáról 2. §

³⁸ 1940. évi XX. törvény az iskolai kötelezettségről és a nyolcosztályos népiskoláról 4. § (2) bek.

³⁹ 6650/1945. ME rendelet a 8 osztályos általános iskolák szervezéséről

⁴⁰ Kelemen Elemér – Setényi János: *Az oktatási törvénykezés változásai – Hazai és nemzetközi áttekintés*, Fővárosi Pedagógiai Intézet, Budapest, 1994. 50. o.

⁴¹ 1951. évi 15. törvényerejű rendelet a tankötelezettségről és az általános iskoláról 1. § (1) bek.

⁴² 1961. évi III. törvény a Magyar Népköztársaság oktatási rendszeréről 3. §

meghosszabbítható volt. A tankötelezettségnek a tanuló az iskolai, illetőleg más oktatásban való részvétellel tehetett eleget. A korábbi szabályozások esetében is evidens volt, hogy a tankötelezettség a szülőt terheli, de ez volt az első jogszabály, amely ki is mondta, hogy a „tankötelezettség teljesítésért a szülő a felelős”.⁴³

Az 1993-as közoktatási törvény⁴⁴ a tankötelezettségi korhatáron nem változtatott, az egészen az 1996-os módosításáig 6-16 éves korig tartott. A módosítás következtében –, mely még 2013. január 1-ig hatályban van – emelkedett a tankötelezettség a 18. életévre. A felmenő rendszerben megvalósuló intézkedésnek köszönhetően a 2009/2010-es tanévben volt kötelező először a 18 éveseknek iskolába járniuk.⁴⁵ Ezáltal Magyarország rövid időre bekerült azon kevés európai országok sorába, ahol a legmagasabb a tankötelezettség, ugyanis Európa legtöbb országában 15-16 éves korig tart a tankötelezettség.⁴⁶

4. A tankötelezettség hatályos szabályozása

A hatályos, közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény szerint tankötelessé válik a gyermek, ha eléri az iskolába lépéshez szükséges fejlettséget, legkorábban abban a naptári évben, amelyben a hatodik, legkésőbb amelyben a nyolcadik életévét betölti.⁴⁷ A tankötelezettség kezdetéről az iskola igazgatója jogosult dönten az óvoda véleménye, illetve a nevelési tanácsadó véleménye alapján, ha a gyermek nem járt óvodába. Az iskola igazgatója ilyenkor azt vizsgálja, hogy a gyermek elérte-e a törvényben meghatározott életkort és a szükséges fejlettséget. Mérlegelési joga a tekintetben van, hogy a rendelkezésére álló vélemények alapján egyértelműen megállapítható-e az iskolába lépéshez szükséges fejlettség. Ha az iskola igazgatója megállapítja a szükséges feltételek meglétét, a tankötelezettség a törvény erejénél fogva beáll, és annak elhalasztására nincs lehetőség.⁴⁸

A tankötelezettség a szülő választása alapján iskolába járással vagy magántanulóként teljesíthető. Iskolába járás választása esetén teljesíthető általános iskolában és az ötödik évfolyamtól gimnáziumban, valamint, ha a törvény másként nem rendelkezik, kilencedik évfolyamtól kezdődően szakközépiskolában és szakiskolában. A magántanulóként történő teljesítésről való döntés a szülő jogosítványa, ugyanakkor a gyermek védelmében a törvény meghatároz egy kivételt. Az iskola igazgatójának, a gyámhatóságnak vagy a gyermekjóléti szolgálatnak értesítenie kell a jegyzőt arról, ha a tanulónak hátrányos, hogy tankötelezettségét magántanulóként teljesítse, vagy előre látható, hogy az elkezdett tanulmányait így nem fogja tudni befejezni. A jegyző lesz ilyen esetben az, aki dönt arról, milyen módon kell teljesíteni a tankötelezettséget.

A tankötelezettség annak a tanévnek a végéig tart, amelyben a tanuló a tizenharmadik életévét betölti. A 18. életévig tartó tankötelezettség esetében

⁴³ 1985. évi I. törvény az oktatásról 52. § (3) bek.

⁴⁴ 1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról

⁴⁵ Az új korhatár csak azokra vonatkozik, akik általános iskolai tanulmányaikat az 1998/1999-es és az azt követő tanévekben kezdik meg.

⁴⁶ Istenes– Péceli: i.m. 3. o.

⁴⁷ Közokt. tv. 6. § (2) bek.

⁴⁸ AJB 2707/2011. számú jelentés

felmerül a kérdés: azok a tanulók, akik nem a megfelelő ütemben haladnak, koptathatják-e az általános iskola padjait a 18. életévük betöltéséig. A közoktatási törvény válasza: nem. A nappali rendszerű iskolai oktatásban a tanuló abban az évben kezdhet utoljára tanévet, amelyben nyolc évfolyamos általános iskola esetén betölti a tizenhatodik életévét.⁴⁹ Ilyen esetben köteles átjelentkezni a kötelező felvételt biztosító szakiskolába, felzárkóztató oktatásba vagy a felnőttoktatásba.

A tankötelezettség megszűnésének „rendes” esetén túl meg kell említeni a „rendkívüli” megszűnés módját is. Lehetőség van a tizenhatodik életév betöltése után kérelmet benyújtani a tankötelezettség megszűnése iránt az alábbi okokra hivatkozással: ha a tanuló érettségi vizsgát tett vagy államilag elismert szakképesítést szerzett, ha házasságkötés révén nagykorúvá vált, vagy ha gyermekének eltartásáról gondoskodik. A kérelmet a tanuló a szülővel közösen nyújtja be, kivéve a nagykorúvá vált tanuló. Valamely feltétel fennállása esetén a kérelmet az iskola igazgatója írásban tudomásul veszi.⁵⁰

Érdekes kérdés lehet a tankötelezettség és az iskolából kizárás mint fegyelmi büntetés kapcsolata. A jogszabály jelen pillanatban nem teszi lehetővé az iskolából történő kizárást tanköteles tanulóval szemben.⁵¹ Egy 2008-ban hitelesített népszavazási kérdés ennek megváltoztatását tűzte ki célul: „Egyetért-e azzal, hogy a közoktatási törvény tegye lehetővé a súlyos fegyelmi vétséget elkövető tanköteles tanuló intézményből történő kizárását?”⁵² A határozattal szemben kifogást nyújtottak be az Alkotmánybírósághoz, amely végül helybenhagyta az OVB határozatát a következő indokolással. A kizárás –, amely a közoktatásban való részvétel korlátozásaként fogható fel – a tanköteles tanuló valamely súlyos fegyelmi vétsége alapján történhet. Kizárás alkalmazása esetén a korlátozás nem az egész közoktatásra vonatkozik, hanem csak egy közoktatási intézményre. A tanuló magántanulóként, vagy más oktatási intézményben tovább teljesítheti tankötelezettségét.⁵³ A határozattal kapcsolatban két alkotmánybíró is különvéleményt fogalmazott meg, melyben kifejtették, hogy ilyen szabályozás bevezetése korlátozná az érintett szülők Alkotmányban biztosított szülői jogát, valamint lehetetlenné tenné, hogy a szülő teljesítse az állampolgári kötelezettségként megfogalmazott taníttatási kötelezettségét. Mindemelllett, a tankötelezettség teljesítése ilyen fegyelmi büntetés alkalmazása esetén már nem a szülő választása alapján történne.⁵⁴ Az Alkotmánybíróság döntése szerint egy eredményes és ügydöntő népszavazás következtében tehát nem eleve lenne alkotmányellenes az a szabály, ha a tanköteles gyermekkel szemben is alkalmazni lehetne a kizárást. A különvéleménnyel egyetértve, véleményem szerint is igen súlyos következményekkel járna a szülői kötelezettség-teljesítésre nézve az ilyen típusú szankció, valamint a gyermek érdekeit sem szolgálná.

⁴⁹ Közokt. tv. 52. § (1) bek. a) pont

⁵⁰ Közokt. tv. 6. § (6) bek.

⁵¹ Közokt. tv. 76. § (3) bek.

⁵² Országos Választási Bizottság 231/2008. (VII. 16.) határozata

⁵³ 20/2009. (II.25) AB határozat

⁵⁴ 20/2009. (II.25) AB határozat

Érdemes tenni egy kitérő megjegyzést a törvénnyel kapcsolatban. Ez a következő: a jogszabály a korábbiakhoz képest már nem ismeri a „képezhetetlen gyermek”⁵⁵ kategóriáját, akiket fel kellett menteni a tankötelezettség teljesítése alól. Ma már a sajátos nevelési igényű gyermekek csoportjára is kiterjed az oktatáshoz kapcsolódó állami gondoskodási kötelezettség. A sajátos nevelésű gyermek, tanuló joga ugyanis, hogy különleges gondozás keretében állapotának megfelelő pedagógiai, gyógypedagógiai, konduktív pedagógiai ellátásban részesüljön.⁵⁶ Mindez nemcsak jogként, hanem kötelezettségként is megjelenik. A tankötelezettség ugyanis a súlyos és halmozottan fogyatékos gyermekekre is vonatkozik, a jegyző például ugyanúgy kötelezheti a szülőt, hogy biztosítsa a gyermeke számára a szakértői véleményben meghatározottak szerinti fejlesztő iskolai oktatásban történő részvételt. Mindebből következik, hogy az államnak nemcsak a „rendes” iskolahálózat kiépítése a kötelezettsége, hanem, hogy biztosítsa ezen gyermekek megfelelő szellemi fejlődéséhez szükséges intézményeket, valamint szakembereket. Az érintettek köre tehát eltérő szolgáltatásokra tarthat igényt.⁵⁷

A hatályos szabályozás kapcsán szükséges még szólni néhány szót a tankötelezettség nem teljesítésének következményeiről. A 11/1994. (VI. 8.) MKM rendelet 20. § (3) bekezdése alapján az első igazolatlan tanóra után az iskola köteles értesíteni a szülőt, felhívva a kötelezettsége nem teljesítésének a következményeire. Ismételt igazolatlan mulasztás esetén az iskolának a gyermekjóléti szolgálaton keresztül kell megpróbálnia elérni a szülőt, és rávenni kötelezettsége teljesítésére. Ötven igazolatlan tanóra után az iskola igazgatója tanköteles gyermek esetében értesíteni köteles a gyermek tényleges tartózkodási helye szerinti illetékes jegyzőt, aki szabálysértési eljárás keretében ötvezer forintig terjedő pénzbírsággal sújthatja a szülőt.⁵⁸

Ha a szülő iskolaköteles gyermekét huzamos időn keresztül visszatartja az iskolába járástól, és ezzel a kiskorú szellemi vagy erkölcsi fejlődését is veszélyezteti a Btk. 195. § (1) bekezdésébe ütköző kiskorú veszélyeztetését valósítja meg. A szabálysértési és a büntetőjogi tényállás közötti alapvető különbség, hogy az utóbbinál nem elegendő annak bizonyítása, hogy a gyermeket nem járatták iskolába, az is szükséges, hogy a súlyos kötelességmulasztás a gyermek szellemi fejlődésének veszélyeztetésével járjon. Az utóbbi feltétel hiányában csak szabálysértés állapítható meg. A szellemi fejlődés veszélyeztetése nemcsak akkor valósul meg, ha a gyermek írástudatlan marad, hanem „ha az iskolalátogatástól való huzamos visszatartása következtében nincsenek meg azok az alapvető ismeretei sem, amelyek hiánya folytán az életvitelhez szükséges további ismereteket sem képes megszerezni”.⁵⁹ Ilyen esetben a szülő egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntethető.

⁵⁵ Ld. 1985. évi I. törvény az oktatásról 53. § (2) bek.

⁵⁶ Közokt. tv. 30. § (1) bek.

⁵⁷ Szüdi János: *Pedagógus – gyermek – szülő*, Complex Kiadó, Budapest, 2010. 57. o.

⁵⁸ 218/1999. (XII. 28.) Korm. rendelet az egyes szabálysértésekről 141. § (1) bek.

⁵⁹ 22/2007. BK vélemény

Az állami kényszer ilyen súlyos alkalmazásának megvan az ésszerű indoka. A művelődéshez való jog, bizonyos ismeretek megszerzése egyrészt az emberek boldogulásának a feltétele, másrészt „a demokratikus jogállam működésének biztosítója is”.⁶⁰ A jogállamiság nem valósulhat meg, ha a politikai jogokkal rendelkező állampolgárok nem képesek a jogaik gyakorlásához szükséges ismeretek megszerzésére, megértésére. Az alapfokú műveltség a szükséges feltétele a politikai célok-, a képviselők megválasztásának, a közéletben való részvételnek, azaz a politikai jogok gyakorlásának.⁶¹

5. A tankötelezettség a mai jogban: a 2011. évi CXC. törvény a nemzeti köznevelésről

A 2011. év második felében a közoktatást érintő kodifikációs folyamatok során ismét napirendre került a tankötelezettség újraszabályozása, elsősorban annak felső korhatára. Kezdetben igen különböző elképzelésekkel lehetett találkozni: 2010 decemberében nyilvánosságra kerülő vitairat 17. életévben, a Széll Kálmán-terv már a 15. életévben rögzítette volna a tankötelezettség felső korhatárát. A 2011. október 12-én napvilágot látott köznevelésről szóló törvény tervezete azonban visszatért a korábbi szabályozáshoz, a 16. életévhez. A tervezet parlamenti vitája során több módosító javaslat⁶² is érkezett ezzel kapcsolatban, mely elsősorban a 18. életévig tartó kötelező iskolába járás mellett állt ki, sikertelenül.

Az Országgyűlés által 2011. december 19-én elfogadott nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXC. törvény 2012. szeptember 1-től fokozatosan fog hatályba lépni. Mindenféleképpen meg kell jegyezni, hogy már a jogszabály hatályba léptető rendelkezései is hagynak kívánni valót maguk után. Nem kevés munkába kerül például megfejtetni, hogy a tankötelezettségre vonatkozó szabályok mikortól lépnek hatályba, arról nem is beszélve, hogy a korábbiakhoz képest, már nem kerültek külön, önálló fejezetbe az erre vonatkozó szabályok, hanem a gyermekek, tanulók kötelességei és jogai című fejezetben szerepelnek. A másik érdekesség, hogy a jogszabály már nem a tanulók jogait részletezi először, hanem a kötelezettségeit, ezzel akár azt a látszatot keltve, hogy elsősorban kötelezettségeik vannak, és csak másodsorban illetik meg őket jogok. Ugyanezt az elvet érvényesíti következetesen a szülők és a pedagógusok esetében is.

A továbbiakban nézzük meg, milyen változásokat eredményez a Köznev. tv. a tankötelezettség tekintetében. Az erre vonatkozó szabályok 2013. január 1-jén fognak hatályba lépni. A gyermek tankötelessé válik abban az évben, amelynek augusztus 31. napjáig a hatodik életévét betölti, legkésőbb az azt követő évben. A szakértői bizottság javaslata alapján a gyermek még egy évet tölthet el az óvodában.⁶³ Érdekessége ennek a rendelkezésnek, hogy nem tartalmazza kifejezett feltételként, hogy a gyermek iskolaérett legyen, úgy tűnik, hogy a meghatározott életkor elérésével a gyermek a törvény erejénél fogva tankötelessé válik. Ha ez a

⁶⁰ 18/1994. (III. 31.) AB határozat

⁶¹ 18/1994. (III. 31.) AB határozat

⁶² Ld. pl. T/4856/86; T/4856/164; T/4856/198.

⁶³ Köznev. tv. 45. § (1) bek.

gyakorlatban is így lenne, akkor határozott visszalépést jelentene a korábbi szabályozáshoz képest. Azonban, ha tovább olvassuk a törvény rendelkezéseit⁶⁴, akkor azt látjuk, hogy mégis egy mérlegelés, döntés eredményétől függ a tankötelezettség kezdete, méghozzá az óvoda vezetője, vagy bizonyos esetekben egy szakértői bizottság döntésétől. Valójában, mégis inkább függ a tankötelezettség kezdete az iskolaérettségtől, mint a meghatározott életkor betöltésétől. Érdemes lenne véleményem szerint az életkor mellett, ismét meghatározni feltételként az iskolába lépéshez szükséges fejlettség elérését az egyértelmű rendelkezések érdekében.

„A tankötelezettség a tanuló tizenhatodik életévének betöltéséig tart.”⁶⁵ Szakítva a korábbi hagyománnyal, ha a tanuló a tanítási év folyamán betölti a meghatározott életkort, másnap már nem kötelessége iskolába menni. Ez egyáltalán nem szolgálja a gyermek érdekét, hiszen nem sarkallja már az adott tanév befejezésére sem. Nézeteim szerint mindenképpen módosításra szorul ez a szakasz: a tankötelezettségnek annak a tanévnek a végéig kellene tartania, amelyikben a gyermek betölti a meghatározott életkort, hiszen ezzel is valamennyire biztosítani lehetne a magasabb iskolázottság elérését.⁶⁶ A 97. § (1) bekezdése kimondja, hogy azok a tanulók, akik tanulmányaikat a kilencedik évfolyamon a 2011/2012. tanévben vagy azt megelőzően kezdték meg, tankötelezettségük azon tanítási év végéig tart, melyben betöltötték a 18. életévüket. Ezt is a törvény egyik sajátosságaként értékelhetjük: nemcsak azokra vonatkozik majd, akik a következő (2012/2013.) tanítási évben kezdik meg tanulmányaikat az általános iskola első osztályában, hanem visszamenőleg azokra is, akik a 2004/2005. tanévben kezdték meg.

A tankötelezettség a korábbiakhoz hasonlóan a szülő választása alapján iskolába járással vagy magántanulóként teljesíthető. A magántanulói jogviszony létesítésének korlátját szinte teljes egészében átvette az 1993-as törvényből, annyi különbséggel, hogy nem a jegyzőnek, hanem a gyermek lakóhelye, vagy tartózkodási helye szerint illetékes kormányhivatalnak kell jelenteni az aggályokat.

A tankötelezettség általános iskolában, középfokú iskolában, Köznevelési Hídprogram keretében is, valamint fejlesztő nevelés-oktatásban teljesíthető.⁶⁷ A Köznevelési Hídprogram lényege, hogy biztosítsa az olyan tanköteles korú gyermekek iskolába járásához szükséges intézményi feltételt, akik nem nyertek felvételt középfokú iskolába, valamint, akik a 15. életévük betöltéséig csak hat általános iskolai osztályt tudtak sikeresen elvégezni. Az utóbbi esetkör végül is nem jelent mást, minthogy a túlkoros gyermek ne az általános iskola padjait koptassa tovább. A fentebb idézett rendelkezés hatályba lépése, 2012. szeptember 1. után akad majd némi nehézség. A tanulóknak egyáltalán nem lesz lehetőségük, hogy a Köznevelési Hídprogram keretében teljesítsék majd iskolába járási

⁶⁴ Köznev. tv. 45. § (4) bek.

⁶⁵ Köznev. tv. 45. § (2) bek.

⁶⁶ A tervezet vitája során több módosító javaslatot (Ld. pl. T/4856/86; T/4856/164; T/4856/259) benyújtottak ez ügyben, sikertelenül, mint látható.

⁶⁷ Köznev. tv. 45. § (7) bek.

kötelezettségüket. Ennek legfőbb indoka, hogy a Hídprogramra vonatkozó szabályok csak egy évvel később, 2013. szeptember 1-jén fognak hatályba lépni.

Vizsgáljuk meg egy kicsit a kizárás mint fegyelmi büntetés intézményét érintő változásokat is. Lehetővé teszi ennek alkalmazását már tanköteles korú gyermekkel szemben is, ha rendkívüli vagy ismétlődő fegyelmi vétséget követett el a tanuló.⁶⁸ Ugyanilyen feltételekkel tiltható majd el a tanuló a tanév folytatásától is az adott iskolában. Mindez – ahogy azt már a fentebb tárgyalt AB határozatból tudjuk – összeegyeztethető volt az Alkotmánnyal. Összeegyeztethető ugyanakkor az Alaptörvénnyel is, hiszen az oktatáshoz való jogra vonatkozó szabályok lényegében teljes egészében átvételre kerültek. Azonban véleményem szerint – egyetértve a hivatkozott AB határozat különvéleményében foglaltakkal – ez megnehezíti a szülő kötelezettségének teljesítését és sérti a szülő szabad iskolaválasztáshoz való jogát. Ahhoz, hogy a kizárás intézményével az oktatási intézmények ne éljenek vissza, és ne annak az eszköze legyen, hogy a problémás gyerekeket eltávolítsák az iskolából, mindenféleképpen szükség lesz annak meghatározására, hogy mit kell érteni rendkívüli fegyelmi vétségen. További problémát látok az „ismétlődő fegyelmi vétség” fordulat használatában is. Az idézett jogszabályhely szerint a legapróbb fegyelmi vétség megismétlődése esetén is lehetőség van a gyermek kizárására, hiszen vagylagos feltételként határozza meg és nem konjunktívként a rendkívüli fegyelmi vétséggel. Ezek a kérdések mihamarabbi értelmezésre, esetleg módosításra szorulnak.

A tankötelezettségre vonatkozó rendelkezések vizsgálatából is látszik, hogy a jogszabályban nemcsak jogszabály-szerkesztési problémák vannak, hanem néhány ellentmondás is megfigyelhető a rendelkezések között. Csak egy példát említenék itt. A törvény célja és alapelvei között rögzíti, hogy az állam az érettségi megszerzéséig biztosítja az ingyenes és mindenki számára hozzáférhető középfokú nevelés-oktatáshoz való jogot.⁶⁹ Az 53. § (2) bekezdés h) pontja értelmében a tanuló tanulói jogviszonyát az igazgató megszünteti fizetési hátralék miatt, a tanköteles tanuló jogviszonya ilyen indokkal azonban nem szüntethető meg. A probléma számomra ott van, hogy ez a szabály így, nemcsak a törvény alapelveivel –, amely mintha kiegészítené az Alaptörvény rendelkezéseit, hiszen csak az érettségéig biztosítja a középfokú oktatás ingyenességét és mindenki számára hozzáférhetőségét –, hanem magával az Alaptörvénnyel is ellentétes. Miért tartalmazza a jogszabály azt a fordulatot, hogy tanköteles tanuló tanulói jogviszonyát nem lehet megszüntetni fizetési hátralék miatt? Ez igazából felesleges, hiszen alapvetően tanköteles gyermeknek semmilyen fizetési kötelezettsége nem lehet az oktatási intézmény felé, hiszen mind az alapfokú, mind a középfokú oktatás ingyenes. Továbbá, ha a középfokú oktatásban részt vevő gyermek tankötelezettsége meg is szűnik, vele szemben szintén nem lehet fizetési kötelezettséget megállapítani, hiszen a középfokú oktatás ingyenes. Véleményem szerint ez a szabály jelen megfogalmazásában nem egyértelmű, és ebből fakadóan ellentétes az Alaptörvény XI. cikk (2) bekezdésével. Elvileg ugyanis nem állhat elő olyan eset, amikor a gyermeknek fizetnie kellene a középfokú oktatásban való

⁶⁸ Köznev. tv. 58. § (5) bek.

⁶⁹ Köznev. tv. 2. § (1) bek.

részvételért, kivétel lehet ez alól, ha nem az állam által fenntartott közoktatási intézményben teljesíti tankötelezettségét. Meglátásom szerint, ha a jogalkotó kizárólag ilyen esetekre kívánja alkalmazni a fent idézett rendelkezést, akkor azt, a félreértések elkerülése végett, mindenféleképpen pontosítani kellene. Más lehet a helyzet továbbá a felnőttoktatás keretében történő érettségi megszerzésénél is, de véleményem szerint itt is érvényesülnie kellene az ingyenesség elvének, hiszen az oktatáshoz való jogot Magyarország minden állampolgára számára biztosítja. A legfontosabb kérdés mégis az marad, hogy valójában meddig kell az államnak biztosítani az ingyenes középfokú oktatást: a tankötelezettség végéig vagy az érettségi megszerzéséig. A hatályba lépni készülő jogszabály értékeléseként elmondható, hogy az több ponton is átgondolásra, valamint módosításra szorul.

Befejezés

A tankötelezettség kérdésének szabályozása egyáltalán nem elhanyagolható kérdés, hiszen az oktatás, az ismeretek elsajátítása az egyén jövőjének a záloga, közvetve pedig kihatással van az államra is. Ez a felismerés volt az oka annak is, hogy az állam fokozatosan beavatkozott a kezdetben kizárólag egyházi működtetésű iskolák életébe. Láthatjuk, hogy az iskolakötelezettség felső határa többször is módosításra került az általános tankötelezettség bevezetése óta. Ilyen változásnak lehetünk tanúi most is. Véleményem szerint a tankötelezettség 16. életévre történő csökkentése visszalépésnek minősül, nem szolgálja a gyermek érdekeit. E rendelkezés eredményeként nagyon hamar ki fognak kerülni a munkaerőpiacra mindenféle képzettség nélkül. A hatályos rendszer talán annyiban értékelhető jobbnak, hogy nagyobb esélye van a gyermeknek a magasabb iskolázottság elérésére, több oktatási tanév befejezésére, mivel hosszabb ideig van jelen az oktatás világában. A célnak mindenféleképpen annak kellene lennie, hogy a tanulók minél képzetten kerüljenek ki a munkaerőpiacra, hiszen csak így fogják tudni megállni a helyüket és így válhatnak a társadalom hasznos tagjává. Megoldás lehetne talán, ha nem egy bizonyos életkorig tartanánk a rendszerben a gyermeket, hanem a tankötelezettség végét elsősorban valamilyen minimum végzettség megszerzéséhez kötnénk, és csak végső soron az életkorhoz, például a 18. életévhez. Ennek bevezetése nem lenne történelmi hagyományok nélküli sem, hiszen az 1961. évi törvény a Magyar Népköztársaság oktatási rendszeréről az általános iskola sikeres befejezéséhez, és csak végső esetben kötötte életkorhoz a tankötelezettség végét.
